

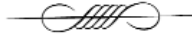
DR. HERMANN HARRAUER – KOVÁCS ISTVÁN

Hermann.Harrauer@chello.at – kovacsistvan1037@gmail.com

Hofrat Dir. i. R. der Papyrussammlung und des Papyrusmuseums der ÖNB –
PhD-hallgató (SZTE BTK)

Néhány megjegyzés a καρακάλλιον kapcsán

Some notes on καρακάλλιον

ABSTRACT

This article will be published in the *Analecta Papyrologica* [Messina] 2019 in German. In this study we would like to give a short presentation about the origin and meaning of the word καρακάλλιον. In the first part we cite the literary sources, in the second part we would like to give evidence about the papyri which contain the word, and in the third part we try to count the different types of hooded cloaks known as καρακάλλια.

KEYWORDS

καρακάλλιον, papyrus, Caracalla, clothing

DOI 10.14232/belv.2019.1.8 <https://doi.org/10.14232/belv.2019.1.8>

Cikkre való hivatkozás / How to cite this article: Hermann Harrauer – Kovács István (2019):
Néhány megjegyzés a καρακάλλιον kapcsán. *Belvedere Meridionale* 31. évf. 1. sz. 129–138. pp.

ISSN 1419-0222 (print) ISSN 2064-5929 (online, pdf)

(Creative Commons) Nevezd meg! – Így add tovább! 4.0 (CC BY-SA 4.0)

(Creative Commons) Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0)

www.belvedere-meridionale.hu

Ez a tanulmány németül az *Analecta Papyrologica* [Messina] 2019 kiadásában fog megjelenni.

ΙΡΟΔΑΛΜΙ ΦΟΡΡΑΣΟΚ

A *καρακάλλιον* szó eredetének és jelentésének a kérdésére Johannes Kramer¹ adott először megnyugtató választ.² Értekezésének elején rátér a probléma magjára, és idézi Cassius Diót (Kr. u. 165–235), Caracalla kortársát (79, 3, 3):

„*χλαμύδα τε τοτὲ μὲν ὀλοπόρφυρον τοτὲ δὲ μεσόλευκον, ἔστι δ' ὅτε καὶ μεσοπόρφυρον, ὡσπερ καὶ ἐγὼ εἶδον, ἐφόρει. ἐν γὰρ τῇ Συρία τε Μεσοποταμίᾳ Κελτικοῖς καὶ ἑσθήμασιν καὶ ὑποδήμασιν ἐχρήσατο, καὶ ἰδίαν ἐνδυσιν βαρβαρικῶς πως κατακόπτων καὶ συρράπτων ἐς μανύης τρόπον προσεπεξεῖδεν, καὶ αὐτὸς τε αὐτὴν ἐνέδυνεν, ὥστε καὶ Καράκαλλος διὰ τοῦτο ἐπικληθῆναι, καὶ τοὺς στρατιώτας, μάλιστα ἀμφιέννυσθαι ἐκέλευσεν*”

Ebből a részletből világossá válik, hogy M. Aurelius Antoninus császár ragadványnevét (Caracalla) egy kelta eredetű ruhadarabról kapta. Viszont a hasonlóképpen kortárs Héródianos (Kr. u. 170–240) másképp tudósít erről³ (4, 7, 3):

„*πολλάκις δὲ καὶ τὴν Ῥωμαϊκὴν ἀποθέμενος χλαμύδα ἠμφιέννυτο τὰ Γερμανῶν περιβλήματα, ἐν τε χλαμύσιν αἷς εἰώθασιν, ἀργύρῳ πεποικιλμέναις, ἐωρᾶτο*”

A katonai viselet színével kapcsolatban Cassius Dio megjegyzi:

„*χλαμύδα τε τοτὲ μὲν ὀλοπόρφυρον τοτὲ δὲ μεσόλευκον, ἔστι δ' ὅτε καὶ μεσοπόρφυρον, ὡσπερ καὶ ἐγὼ εἶδον, ἐφόρει.*”

Ezenkívül láthatjuk, hogy a *χλαμύς* katonai öltözék szakkifejezéseként szerepel nála és Héródianosnál is.

Még a költészetben is található forrást e katonai öltözetre (bár kissé hivalkodó használatban): AP XI 345:⁴

*Μητρόφανες, κόκκωσι, δασύθριζ, διε πελαργέ,
τῇ καὶ τῇ κραδάων κεφαλὴν γεράνοισιν ὁμοίην,
μηκεδανὸν καράκαλλον ὑπέκ δαπέδοιο κομίζεις.*

A hattyú fejtollait a gólyáéval hasonlítja össze. Mindazonáltal a *μητροφανές* kifejezésnek, mint *addendum lexicis* nincs pontos értelmezése.

A legértékesebb forrásunk valószínűleg Diocletianus *edictum pretium*a, S. Lauffer kiadásában: 7,44 és 45 ír a szabók fizetéséről.

7, 44: *καρακάλλου ἄδρου pro caracalla maiori*: Lauffer a kommentárban: *caracalla*, *καράκαλλον* két fajta „*csuklya*, *csuklyás öltözék*”: *maior* ἄδνός „*hosszú*”, *minor* μεικρότερος = *μικρότερος* „*rövidebb*”

7,45: *καρακάλλου μεικροτέρου pro caracalla minori*

¹ KRAMER 2002. 247–256.

² A latin jövevényszó eredetét először S. DARIS mutatta ki. DARIS 1971. 50: *καρακάλλι*, *τό* – *caracallis*

³ Herodianus *Ab excessu divi Marci*. 4. 7. 3.

⁴ *The Greek Anthology*. 1926. 4.

26,120:	καρακάλλων	
26,121:	φόρμης α´	Σκυτοπολειταν(ῶν)
26,121		Ταρσικῶν
26,122		Βυβλίων
26,123		Λαδικηνῶν
26,124		Ταρσικαλεξανδ(ρινῶν)
26,125:	φόρμης β´	Σκυτοπολειταν(ῶν)
26,126		Ταρσικῶν
26,127		Βυβλίων
26,128		Λαδικηνῶν
26,129		Ταρσικαλεξανδ(ρινῶν)
26,130	φόρμης γ´	Σκυτοπολειταν(ῶν)
26,131		Ταρσικῶν
26,132		Βυβλίων
26,133		Λαδικηνῶν
26,134		Ταρσικαλεξανδ(ρινῶν)

Jegyzet a 26, 121.125.130-hoz (LAUFFER, p. 243 8, 1ff.) 'φόρμης itt „*minőség*”-et jelent. Három különböző minőséget említ (α, β, γ): A 26, 120–134 sorok szintén említik a csuklyák árát a három különböző minőség és az öt stílus/elkészítésmód szerint.

Σκυτοπολειταν(ῶν): a szíriai Skytopolisból (LAUFFER p. 273 zu 26,13ff.)

Ταρσικῶν: Tarsosból, tarsosi stílusú

Βυβλίων: Byblosból

Λαδικηνῶν: a szíriai parton fekvő Laodikeiából

Ταρσικαλεξανδ(ρινῶν): Alexandriából tarsosi stílusban (LAUFFER p. 273f. zu 26,13ff.).

Ehhez releváns a következő meghatározás (26, 135): ἄπερ ἀπὸ φόρμης γ´ τῆς προειρημένης καταδεέστερα εἶεν караκάλλων.

Később (26, 138): ἀπὸ λίνου τραχέως εἰς χρῆσιν τῶν ιδιωτῶν γυναικῶν. Különböző eredetű csuklyákat nők számára is készítettek. Európai eredetű ruháról nem tesz említést, ellenben szíriai (Skytopolis, Laodikeia), kilikiai (Tarsos) és egyiptomi (Byblos, Alexandria) helyszínekről igen.

Összességében elmondható, hogy a *καρακάλλιον* egy különböző tájegységeken gyártott, különböző minőségű és valószínűleg különböző divatigényeknek megfelelő árucikké vált. Az eredete egy katonai ruhadarabra vezethető vissza. Az elnevezés valószínűleg nem germán eredetű, viszont az öltözék maga mindenképpen összefüggésbe hozható Caracalla császárral.

PAPIRUSZOK

Az alábbiakban tekintsük át a kifejezés előfordulását dokumentáris papiruszokon évszázad szerinti lebontásban:

Kr. u. III. sz.

P.Oxf. 15, 12: öröklési szerződés: *καρακάλλια καινὰ δύο*

Kr. u. IV. sz.

P.Münch. III 138, 8: egyebek mellett katonai ruházatot tartalmazó lista: *καρακαλλίων*].

KSB II 1037, 15: lista: 5. sor: *ογκαλακαλλ(ιον)ογ ν*; 16. sor: *ογκαλακαλλ(ιον) νμ[ογει*; 17. sor: *ογκακαλλ(ιον) νλ[ειτων*; 18. sor: *ομοι(ωσ) ογκαλακ[αλλ(ιον)*.

P.Oxy. LIX 4001, 18. magánlevél: *ἀποστέλλω αὐτὰ καὶ τὸν πορφυροῦ(ν) καράκαλλον καὶ τὰ ὑποδήματα*.

Kr. u. V. sz.

SB III 7033, 37: öröklési részesedési szerződés: a tárgyak között *καρακάλλιον Αἰγύπτιον ἔν*.

P.Heid. IV 333: levél szamaritánus közegből: élelmiszer átvételének igazolása, és még sok más, többek között 4. sor: *τὸ καρακάλι(ον)*.

SB XVI 12249, 11: ruhalista: *καρακάλλιον ἔν*.

Kr. u. VI. sz.

CPR X 139: ruhalista:

2. sor: *καρακάλλιν κίτρ[ινον]* sárga csuklyás köpeny. A kiadáshoz írt kommentár említi, hogy a *καρακάλλιον* kifejezés gyakori kölcsönszó a papiruszokon a *caracalla* latin megfelelőjéből (vö. Daris, *Il lessico latino*, 50), az eredeti kelta csuklyás katonaoöltözék hasonlíthatott a német *Wetterfleck*-hez vagy a spanyol *poncho*hoz (vö. PREISIGKE, *Wörterbuch*).

PREISIGKE *Wörterbuch*-jában ennyi szerepel: „*καρακάλλιον Kappe*” (azaz sapka). Az idézet az *editio princeps*ben nem pontos, és nem magyarázza, a sapkából hogyan lett csuklyás köpeny. Az viszont nyilvánvaló, hogy Héródianosnál és Cassius Diónál köpenyről van szó.

4. sor: *καρακάλλιν ωσ[*: nincs kiegészítő javaslat a kiadásban

5. sor: *καρακάλλιν ας[*: nincs kiegészítő javaslat a kiadásban

P.Mich. XIV, 684, 7: nyugta ruhák átvételéről, többek között: 7. sor: *ἀλη(θινὸν) καρακάλιον Ἀντιοχί(σιον) α, (γίνεται) ἔν*.

P.Masp. I 6, verso 65 (566–570): házassági szerződés: *καρακάλλια πέντε διάφορα*.

SPP XX 245, 16: ruhalista, *καρακάλλια β*.

SPP III 2 83, 3: nyugta textíliák vásárlási áráról: *καρακάλλιον ἔν ξενικόν*.

PSI XIV 1427, 18: *δέδωκά σοι καρακάλλιον λευκὸν λινέγαιον*.

Kr. u. VI/VII. sz.

SB XX 15489 (= P.Lond. III 1031), 3–4: kifizetési lista: ὑπὲρ καρακάλια | νομισ<μά>τια β-.

P.Stras. Copt. 14, 4: levél: καρακαλλιον

SB XXVI 16512, 3: γνῶσ(ις) ἱματίων | οὐ(τως) | καρακάλλιον / -λια.

SB XVIII 13762, 26: levél: παρακλήθητε(*) δὲ διὰ τὸ μικρ(όν) καρακάλλιν(*) τὸ ὄσπρον, ἐπειδὴ ἂ ἔχει μικρὰ αὐτοῦ ἐλ[-ca.?-] πάντες δὲ εὐχόμεθα καὶ τῆς κατὰ ἄνθρωπον προσκυνήσεως.
vö. P.Stras. Copt. 14, 4. kommentárjával

Kr. u. VII. sz.

P.Goth. 19, 7: bevételi nyilvántartás: (ὑπὲρ) τιμῆς καρακαλλίου κ(εράτια) κ.

SPP XX 14319, 3. 4: στιχαρ(ω)καρακ(άλλιον); 5: [[καρακ(άλλιον) μον[α]χ[ικόν]; 6: καρακά[λι]ο[ν]:
3–4: „*testhezálló csuklyás köpeny*”; 5: csuklyás köpeny egy szerzetesnek

P.Laur. V 2005, 8: lista

Kr. u. VII/VIII. sz.

O.Medin. Habu 73, 8; lemondási nyilatkozat

CPR XII 1, 5: ογκαρ(α)καλι Δ ΠΙΚΙΤΗΣ: redőzött csuklyás köpeny. Ehhez kapcsolódóan (és 26., 33. sorokhoz) a kommentárban J. Diehart a πτυχεῖς-szel (πτύσσω) hozza kapcsolatba a ΠΙΚΙΤΗΣ-t, ami alapján redőzött csuklyás köpenyként értelmezhető a kifejezés. Ez alapján kevésbé katonai ruházatról, hanem inkább divatos öltözékről lehet szó.

Z. 13: ογκαρακαλλι πσασι κόββλ készült redőzött csuklyás köpeny

Z. 26: ογκαρκαλλι τεπικησι redőzött csuklyás köpeny

Z. 33: ογκαρακαλλι τικιτης redőzött csuklyás köpeny

Kr. u. VIII. sz.

SB XVI 12941, 3.: adománylista: καρακάλλ(ιον) στιππ(όινον) λιν(οῦν).

P.Ryl. Copt 247, 6.: lista: [-ϣ]τοοϣ κκαλακιλλα. Kopt nyelvű dokumentumok megtalálhatóak:
H. FÖRSTER: *Wörterbuch der griechischen Wörter in den koptischen dokumentarischen Texten*.
Berlin, New York 2002, 379a: különböző írásmódok megadásával.

Datálás nélküli

O.Crum St 116, 20: lista: ογκαλακλιν κσπαθ[η].

O.Crum ST 116, 21: lista: κκαλακλιν νογω[βυ].

Típusok

Érdemes megvizsgálni a tartományi adatokat is, melyek egyúttal az egyes ruházati stílusirányzatokról is szolgálhatnak információval.

a) stílus- illetve helyadatok

Αἰγύπτιον: SB III 7033, 37 (Kr. u. 481)

Ἀντιοχίσιον: P.Mich. XIV 684, 7 (Kr. u. VI. sz.)

Βυβλίων: Edict. pretium 26, 122. 127. 132

Λαδικηῶν: Edict. pretium 26, 123. 128. 133

Σκυτοπολειτανῶν: Edict. pretium 26, 121. 125. 130

Σμυρναῖος: „Smyrnából” (= Izmir) *ibid.*

Ταρσικῶν: Edict. pretium 26, 121. 126. 131

Ταρσικαλεξανδ(ρινῶν): Edict. pretium 26, 124. 129. 134

b) további minőségjelzők

ἄδνόν: „hosszú”: Edict. pretium 7, 44

ἄδρόν: „erős, vastag”: Edict. pretium 7, 44

ἄληθινόν: „eredeti, hamisítatlan (?)”: P.Mich. XIV 684, 7 (Kr. u. VI. sz.)

διάφορον: „különböző anyagokból készült/többszínű”: P.Masp. I 6 verso, 65 (Kr. u. 566–570)

κίτρινον: „citromsárga”: CPR X 139, 2 (Kr. u. VI. sz.)

λευκόν: „fehér”: PSI XIV 1427, 18 (Kr. u. VII. sz.)

λινέγαιον: „lenből”: PSI XIV 1427, 18 (Kr. u. VII. sz.)

λινούν: „len-”: SB XVI 12941, 3 (Kr. u. VIII. sz.)

μικρότερον: „kicsi”, egy „miniváltozat”: Edict. pretium 7, 44. 45

μοναχικός: SB XX 14319, 5: „szerzetesi”. A klasszikus szerzetesköpeny.

ξενικόν: „külföldi” (?): SPP III 83, 3 (Kr. u. VII. sz.)

στιππίνον: „kócból”: SB XVI 12941, 3 (Kr. u. VIII. sz.)

στιχαρ(ω/ο): „testhezálló (?) ...”: SB XX 14319, 3–4. (Kr. u. VII. sz.)

c) lexikai kitekintés

Du Cange, Glossarium: „καρακάλλιον: *Scholia in vetusta Epigrammata Graeca*: κύπαστιν, εἶδος ἱματίου, ἀναβολαία, καρακάλλιν, ἢ ἄλλο τι. *Vita S. Eudociae Mart. n. 27 στιχάριον κιλικινὸν ἐνεδύετο, καὶ ὁμοῖον ἐκείνου καρακάλλιν. Palladius in Hist. Lausiaca cap. 117 de Melania: αὐτῇ ἢ ἀνδρεία παιδαρίον καρακάλιον λαμβάνουσα, καθ' ἑσπέραν εἰσέφερεν αὐτοῖς τὰ πρὸς τὰς χρείας.*”

Említésre méltó az alábbi bejegyzés Du Cange-nál: „Καράκαλλον. *Martyrolog. in Passione S. Christophori*: „ἐκέλευσε γειεσθαι χαλκοῦν καράκαλλον, καὶ πυρῶσας, ἐνέδυσεν αὐτόν.”

Sophocles, Lexicon: ἡ καρακάλλα the Latin *caracalla*, a sort of mantle; καρακάλλιον, τό Palladius, *Historia Lausiaca* 1225 C Goss.

LSJ: „hood”

Pape-Benseler: „Kappe”

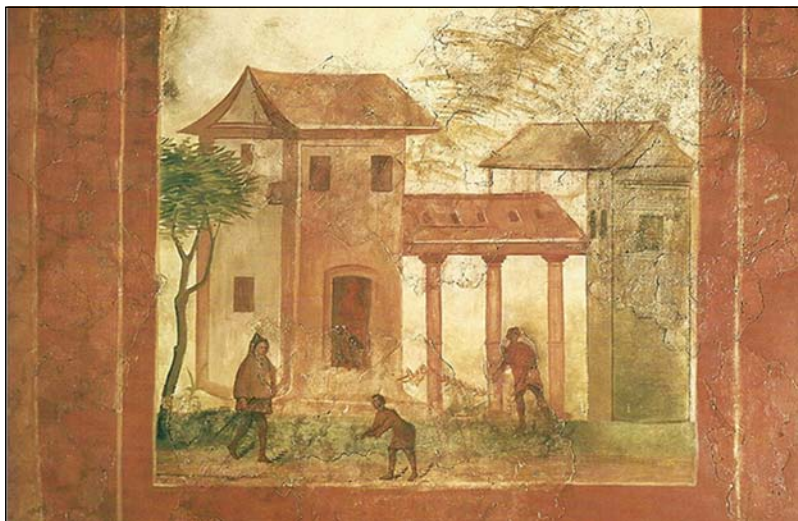
Preisigke: „Kappe”.

Összegzésül érdemes még megjegyezni, hogy egy barbár eredetű katonai ruhadarab a „felfedező” Caracalla császáron keresztül egy „világszinten” elfogadott divatcikké vált – egy időtálló hozzájárulás a divatvilághoz. A „csuklyás köpeny” a mai napig a ruhaipar fontos eleme.

Végezetül tehát feltételezhetjük, hogy egy rómaiaknak idegen germán katonai ruhadarab, ill. jó eséllyel a germán katonák vezetőjének viselete, különösképpen elnyerte Caracalla császár tetszését. Kr. u. 213-ban Caracalla vezetésével a rómaiak a germánok ellen viseltek hadat.⁵ Ezt Herman Bengtson is megerősíti:⁶ „Egyébként Caracalla kimondottan jóindulattal viseltetett a germánok iránt; germán testőrökkel vette magát körül, az »oroszlánokkal«, és alkalmanként germán viseletbe is öltözött.”

Így ez a ruhadarab végül eljutott a római hadsereghez, majd később a „divatvilágba”, bizonyára Rómán keresztül Egyiptomba is. Ott az újdonság varázsa értékes divatárúvá tette, miképpen azt számos példa is mutatja. A helyi sajtóosságok tették az egykori germán katonai viseletet jellegzetessé.⁷

Azonban nem csak írásos források elérhetőek. Johannes Kramer felhívta a figyelmet egy treveri kelta ábrázolására. Ezek mellett azonban más ábrázolások is elérhetőek, amelyek segítenek megérteni, hogy milyen is lehetett a *καρακάλλιον*.

KÉP 1 Falusi jelenetet ábrázoló falfestmény, Kr. u. 200 körül: a balról érkező férfi egy a treverivel azonos csuklyás köpenyt visel.

⁵ Vö: BENDER 2010.

⁶ BENGTON 1967, 327.

⁷ Vö: LOSCHEK 2005.

KÉP 2 Bronz szobrocska egy csuklyás köpenyt viselő treveri emberről Trierben.

KÉP 3 Egy báb a *καρακάλλιον*-hoz hasonló ruhába öltöztetve (vö: C. Fluck: „Ägyptische Puppen aus römischer bis byzantinischer Zeit.” In: *Gedenkschrift Ulrike Horak*. Firenze 2004, 2. Teil, 398: lábbáb tunikával, ehhez lásd kép XXV: „Zur Vervollständigung wurde an das Rückenteil eine kleine, heute leider stark beschädigte Kapuze angefügt” és 399: „Vorbild für diese Miniaturkleider (= Puppenkleider) waren anscheinend Kindertuniken mit Kapuzen.”)

KÉP 4–9 Az antinopolisi feltárásból származó gyerektunikák hasonló szabásmintát követnek.

KÉP 10 Mozaikrészlet Caracalla thermáiból, melyen Erós látható ostorral a kezében, amint egy tengeri állaton ül. A fejjedőt akár egy caracallisként is lehet értelmezni, és egyben egy utalás is lehet a germán katonai ruházatra, valamint magára Caracallára is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Források

CASSIUS DIO: *Historiae Romanae*. ed. U.P. BOISSEVAIN: *Cassii Dionis Cocceiani historiarum Romanarum quae supersunt*, 3 vols., Berlin: Weidmann, 1:1895; 2:1898; 3:1901 (repr. 1955)

HERODIANUS: *Ab excessu divi Marci*. ed. K. STAVENHAGEN: *Herodiani ab excessu divi Marci libri octo*, Leipzig 1922 (repr. 1967).

LAUFFER S.: *Diokletians Preisedikt*. Berlin 1971.

The Greek Anthology. with an English Translation by. W. R. Paton. London 1926.

Szakirodalom

BENDER, S. (2010): *Der Germanenkrieg des Kaisers Caracalla und das Limestor von Dalkingen*. Ellwangen.

BENGTSON, H. (1967): *Grundriß der römischen Geschichte: Republik und Kaiserzeit bis 284 n. Chr.* Repr. München, Rom.

DARIS, S. (1971): *Il lessico latino nel greco del' Egitto*. Barcelona.

FÖRSTER, H. (2002): *Wörterbuch der griechischen Wörter in den koptischen dokumentarischen Texten*. Berlin, New York.

KRAMER, J. (2002): Zu Bedeutung und Herkunft von caracalla. *APF* 48. 247–256.

LOSCHKE, I. (2005): *Reclams Mode- und Kostümllexikon*. Artikel „Caracalla”, 5., erw. Aufl., Reclam, Stuttgart.